

mi agentis. Legatur D. Thomas, 3 cont. Gent., cap. 17, præsertim ratione 6, nam ibi virtute continet totam doctrinam hujus assertionis.

14. *Non semper creaturæ in suis actionibus intendunt ultimum finem formaliter.* — Dico secundo: actio creaturæ, ut est ab ipsa creatura propter finem, non semper causatur immediate ac per se a fine ultimo formaliter et secundum suam propriam bonitatem, sed ad summum virtualiter, seu implicite; atque in hoc sensu potest cum debita proportionem dici, finem ultimum ad has actiones ut sic non concurrere semper immediate immediatione suppositi, sed tantum virtutis. Hanc conclusionem satis, ut opinor, probant rationes supra positæ posteriori loco, cum iis etiam quæ adduximus referendo communem doctrinam D. Thomæ et aliorum. Et quidem de agentibus naturalibus, vel irrationalibus, nulla potest esse dubitandi ratio, quia hæc non operantur propter finem, in quem ipsa dirigant actiones suas; ergo multo minus possunt operari propter finem ultimum. Deinde, qua ratione dicuntur metaphoricè intendere finem, quatenus per naturalem inclinationem, vel appetitum, in aliquid certum ac determinatum tendunt, revera non tendunt proprie ac formaliter in Deum, sed in aliquid creatum sibi ipsis commodum, vel proportionatum, atque ita solum virtualiter, et quasi interpretative tendunt in Deum. Denique, si considerentur quatenus per extrinsecam denominationem dicuntur dirigi in finem a suo auctore et cooperatore Deo, sic quidem dici possunt tendere in ipsum finem ultimum formaliter intentum; tamen illa directio et ordinatio in finem jam est ab ipso primo agente, a quo solo finis ille intenditur.

15. De agentibus vero a proposito, non oportet ut eorum actiones nunquam sint per se ac immediate ab ultimo fine, etiam quatenus sunt propter finem ex directione et intentione talium agentium. Sæpe enim ita esse possunt, nimirum, quando hæc agentia ipsum finem ultimum in se considerant, et in eum referunt omnes actiones, et privatas intentiones suas, quod facere possunt, quia per intellectum et voluntatem possunt objective attingere finem ultimum in seipso, quod non possunt inferiora agentia. Diximus autem non semper actiones horum agentium, quatenus ab ipsis sunt propter finem, causari finaliter per se et immediate ab ultimo fine immediatione suppositi, id est, per seipsum, et per bonitatem suam finaliter influentem in talem

actionem, et hoc sensu satis probatur assertio illa ratione supra posita, quia finis ultimus in seipso cogitatus non semper movet hæc agentia, quando propter aliquem finem particularem operantur. Virtualiter autem dici potest ultimus finis movere semper hujusmodi agentia, quia semper moventur ab aliquo bono, vel sub ratione alicujus boni, quod, in quantum est quædam participatio summi boni, censetur in virtute illius movere; et e converso, qui tendit in illud bonum, virtute censetur tendere in ultimum finem, quia appetendo (ut sic dicam) partem boni, virtute censetur magis amare totius boni complementum, quem sensum declaravit D. Thom., in 4, d. 49, q. 1, art. 3, quæstionum 4, et in eodem loquitur 1 part., quæst. 60, art. 2, et 1. 2, quæst. 1, art. 6, ubi, in solutione ad tertium, ait, quod virtus primæ intentionis respectu ultimi finis movet in quolibet appetitu cujuscumque rei, etiamsi de ultimo fine actu non cogitetur. Lege Aristot., 1 Ethic., c. 4 et 7, et 1 Rhetoric., cap. 3; August., 10 Confess., cap. 20 et 21, et lib. 11 de Trinit., c. 6.

Incidentis quæstionis brevis resolutio:

16. Hic vero insinuabat se statim quæstio, an in his agentibus necessarium semper sit, ut intentio ultimi finis propria et elicita, et terminata ad ipsum ultimum finem in se propositum sub ratione summi aut completi vel communis boni, debeat necessario antecedere ad intentiones particularium finium. Nonnulli enim Theologi sentire videntur, necessarium esse ut talis intentio quasi universalis præcedat saltem aliquando, vel semel in vita, ut aliæ intentiones finium particularium in virtute illius haberi possint. Sed hæc quæstio Theologorum est propria, et tractari solet in citatis locis D. Thomæ. Mibique videtur certa sententia, quæ negat talem intentionem esse necessariam, quia nec ex parte intellectus est aliquid quod necessitet ad cogitandum prius de illo objecto, nec ex parte voluntatis est necessaria illa intentio, ut velle possit bona particularia sibi proposita, ut per se amabilia, cum in illis objectis sit sufficiens ratio ad tendendum in illa propter eorum bonitatem. Imo etiam si illa universalis intentio præcedat, tamen si postea neque in memoria, neque in aliquo affectu aut habitu manet, nihil deservire potest ad subsequentes actus. Vide Scot., in 1, d. 1, quæst. 4, et in 4, d. 49,

quæst. 3; et ibi Palud., Major., Capreol., et alios.

Satisfit rationibus dubitandi initio positis.

17. Argumenta priori loco posita in principio confirmant priorem conclusionem nostram; non tamen obstant posteriori, quia non est de ratione primæ causæ ut influat in actionem causæ secundæ, nisi cum debita proportionem; neque etiam oportet ut causalitas causæ primæ et secundæ, formaliter ac præcise sumptæ, dicant eandem habitudinem, quamvis in re, prout sunt in effectu, non distinguantur. Sic igitur ad subordinationem finis proximi et ultimi, satis est ut ille ab hoc pendeat in causando in suo genere, et quod hic non possit causare, nisi causante illo; non tamen necesse est ut respectu ejusdem agentis uterque finis causet, sed solum respectu ejusdem effectus vel actionis. Quin potius finis proximus causat respectu proximi agentis, et actionis quæ in illo, vel ab illo est; finis autem ultimus non causat respectu ipsius primi agentis, sed respectu effectus vel actionis, prout ab ipso manat. Argumenta autem posteriori loco in contrarium posita nihil obstant priori conclusioni, ut per se satis constat; confirmant autem posteriorem, ut declaratum est.

DISPUTATIO XXV.

DE CAUSA EXEMPLARI.

Quamvis Aristoteles, multorum sententia, nihil omnino de causa exemplari dixerit, aliis autem ad summum eam nominasse videatur simul cum formali, nobis tamen ad hujus materiæ complementum necessaria visa est peculiaris de illa disputatio, tum quod jucundam et utilem materiam contineat; tum etiam quod vel probabile sit proprium et peculiarem modum causandi habere, vel necesse sit reductionem ejus ad ali-quod genus causæ declarare. Dicemus ergo prius quid sit exemplar, deinde ejus influxum seu causalitatem explicabimus. Quod vero ad nomen attinet, suppono *exemplar* idem hoc loco significare, quod apud Theologos *idea*, quod nomen licet græcum sit, a Latinis etiam usurpatur, primumque illius auctorem Platonem fuisse testes sunt Cicero, lib. 1 Tuscul. quæst.; Seneca, epist. 66; et August., lib. 83 Quæstionum, in 46, ubi ait *ideas posse latine dici formas vel species;*

imo et principales seu originales formas appellat; agit enim præcipue de ideis divinis, quibus per antonomasiam ideæ nomen applicatum est, ut ex eodem sumere licet, lib. 12 de Civit., c. 25. Nos autem generalius hanc vocem sumimus, et indifferenter vocibus exemplaris et ideæ utemur.

SECTIO I.

An sit, quid sit, et ubi sit exemplar.

1. Quod exemplar aliquid in rebus sit, communis est tum philosophorum, tum Theologorum consensus, ut patet ex Platon., in Timæo; et Socrate, qui (ut testis est Euseb., lib. 11 de Præpar., cap. 11) ante Platonem de ideis disputavit; et ex Cicerone, ac Seneca locis citatis; Dionys., Justino et Nazianz., locis infra citandis. Et Augustin., cit. loc., præsertim dicta quæst. 46, ait antiquos, *tantam vim in ideis posuisse, ut nisi eis intellectis sapiens nemo esse posset.* Cui consonat quod Clemens Alex., lib. 4 Strom., sub finem, ait: *Merito Plato quoque eum, qui ideus contemplatur, dixit victurum esse Deum inter homines.* Addit item August., lib. 1 Retract., cap. 3, mundum intelligibilem, quem posuit Plato, esse rationem sempiternam atque incommutabilem, qua fecit Deus sensibilem mundum. *Quam qui esse negat, sequitur ut dicat, Deum irrationabiliter fecisse quæ fecit.* Tam certum ergo existimat Augustinus esse ideas, quæ idem sunt, quod rationes intelligibiles rerum faciendarum, ac est certum Deum non sine scientia et ratione creasse mundum. Et hoc ipsum est quod dixit Boet., lib. de Consol., metr. 9:

Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens.

Hoc denique ipsum facile demonstrari potest ex humanis artificibus; concipiunt enim mente formam rei per artem efficiendæ, quæ exemplar appellatur. Et ita dixit Aristot., 7 Metaph., c. 7, corporis sanitatem fieri a sanitate, quæ est in mente.

2. *Exemplaris duplex acceptio.* — Oportet autem observare duplex solere distingui exemplar: aliud externum, ut est imago, vel scriptura oculis objecta, quæ imitanda proponitur, de quo intelligi potest illud Exod. 25: *Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est;* aliud esse exemplar internum, quod animo seu mente formatur.

Quam divisionem Seneca supra indicavit, dicens, *nihil autem referri utrum foris habeat exemplar ad quod referat oculos, an intus, quo ibi ipse concepit et posuit.* Ego vero existimo, licet forte quoad vocis usum exemplar externum proprie et ex prima impositione ita appellatum sit, tamen quoad munus causæ, quam nunc explicamus, rationem seu causalitatem exemplaris in interno per se ac proprie reperiri; illud vero externum solum per accidens et remote adhiberi, ut in sequenti sectione latius declarabo, et ideo de interno exemplari præcipue dicendum a nobis est.

Ubi sit exemplar.

3. *Exemplaris descriptio.* — Ex his autem facile intelligere licet, in communi sequendo, ubi sit, et quid sit exemplar. Est enim in mente seu intellectu, ideo enim interdum exemplar appellatur. Plato etiam ob eandem causam exemplar mundi intelligibilem mundum appellavit, ut Augustinus supra notavit. Ideo denique Clemens Alexand., supra, *Mentem dixit esse locum idearum*, et lib. 5 Strom., non longe a principio, dixit, Platonem in Phædone ob hanc causam declarasse veritatem esse ideam. *Idea autem (ait) est Dei intelligentia, seu quod a mente divina intelligitur.* Est itaque idea seu exemplar in mente. Solet autem in communi ita describi: *Exemplar est forma quam effectus imitatur ex intentione agentis qui determinat sibi finem.* Ita D. Thomas, quæst. 2 de Verit., art. 1; et fere Seneca supra. Quia vero hæc descriptio communis est externo exemplari, addere possumus esse formam mente conceptam, aut aliquid simile. Per formam autem intelligenda est non intrinseca forma informans et constituens rem, sed forma concepta et extrinseca effectui, ad cuius imitationem fit effectus ex propria intentione agentis. Quæ ultima particula additur, quia si casu accidat unam rem fieri similem alteri, non est exemplar, neque etiam si ex sola naturali actione agens effectum, faciat similem sibi, ut jam explicabo.

4. *Rerum omnium exemplaria in divina mente.* — Hinc ulterius colligere licet exemplaria rerum ac formarum naturalium tantum esse in intellectu divino, quod Augustinus intendit in locis supra citatis. Nam inter causas per intellectum agentes solus Deus potest esse proprie et per se causa naturalium effectuum, præsertim substantiarum,

et naturalium formarum, et ideo solus ipse potest habere exemplaria hujusmodi rerum. Nam intellectuales, vel rationales creaturæ, quamvis possint concipere intellectuales formas vere ac proprie repræsentantes naturales effectus, quia tamen virtutem non habent effectricem horum effectuum, ideo non possunt aut illas formas applicare ad opus, aut (quod in idem redit) ab eis dirigi in effectione rerum quas repræsentant, et ideo illæ formæ intellectuales in intellectu creato non habent rationem exemplarium. Et hoc est quod dici solet communiter, exemplar esse formam practicam, quæ opus dirigat, seu ad opus applicetur. Quod fere Theologi censent de nomine ideæ; quamvis aliis videatur sufficere ut applicari possit, de quo alias; nam tantum ad quæstionem de nomine spectat. Agentia vero inferiora intellectu carentia, quamvis vim habeant efficiendi effectus et formas similes suis naturalibus formis, non tamen possunt sua intentione dirigere actiones suas, ut suos effectus ad imitationem talium formarum efficiant, et in his etiam agentibus non habet locum exemplar proprie dictum, sed tantum per metaphoram, quod notavit D. Thomas, dict. q. 3 de Verit., art. 1. Relinquitur ergo ut respectu effectuum seu formarum naturalium exemplar in solo divino intellectu reperiat. In intellectu autem creato secundum quandam participationem reperitur respectu rerum artificialium, sub quibus motum localem comprehendere possumus, quatenus ab agente voluntario juxta mensuram rationis fieri potest.

Sitne exemplar objective tantum in mente.

5. Hinc vero suboritur gravis quæstio, quomodo intelligatur exemplar esse in intellectu, an subjective seu formaliter, an objective tantum. Subjective dicitur esse quod inest intellectui, et informat illum, sive re ipsa per veram inhærentiam, ut in creaturis, sive nostro modo intelligendi, cum tamen in re sit per entitatem, ut in Deo. Objective autem dicitur esse quod cognoscitur, seu actu objicitur menti. Quæ distinctio satis constat ex dictis supra disp. 2, sect. 1, de conceptu formali et objective. Unde quod in summa hic inquiritur, est, an exemplar sit tantum conceptus objective, an potius sit conceptus formalis. Quam quæstionem Theologi tractant de ideis; est autem communis de quolibet exemplari ut sic.

Communis sententia.

6. Est sententia satis communis, exemplar esse conceptum objective. Quæ dupliciter intelligi potest: primo, quod sit objective conceptus ejusdem rei efficiendæ per artem, seu (et in idem redit) quod sit eadem res, quæ per artem faciendæ est, ut objective existens in mente artificis. Secundo, ut sit objective conceptus non ejusdem rei, sed alterius, ad cuius imitationem alia res faciendæ est. Priori modo videtur eam sententiam secutus D. Thomas, quæst. 3 de Verit., art. 2. Eam tenet Scot., in 1, dist. 35, q. 1; ibid. Ocham, quæst. 5; Gabriel, quæst. 5, art. 2; Aliac., in 1, quæst. 6, art. 3; Durand., dist. 36, quæst. 3; Bassol., q. 2, art. 2. Hancque opinionem ut problema tractat ibi Richard., art. 2, quæst. 2, et probabilem censet Major, in 1, dist. 35, quæst. 1, in fine. Juxta quam consequenter dicitur, ideas creaturarum in Deo non esse aliquid increatum in ipso, sed esse creaturas ipsas in esse cognito, seu objectas intellectui divino secundum esse essentialiæ, vel possibile earum; nam eas sic intuens, tales in re producit, quales objective præsentat. Idemque proportionaliter dicit de exemplari humani artificis.

7. Posteriorem modum, scilicet, ideam esse rem conceptam, non tamen eandem quæ efficiendæ est per artem, sed aliam ad cuius imitationem altera efficitur, tenent multi Theologi, qui aliter hoc explicant in ideis divinis, aliter in humanis. Nam de divinis aiunt esse divinam essentialiæ, ut cognitam a Deo, tanquam imitabilem a creaturis. Cum enim Deus non accipiat cognitionem a rebus extra se, sed in sua essentiali omnia intueatur, in illa etiam cognoscit quomodo ab unaquaque creatura possit imitari vel participari, et essentiali ipsam divinam sub hac ratione dicunt esse exemplar creaturarum. Ita sentiunt Cajet. et multi Thomistæ, 1 p., q. 16, art. 2; et Ferrar., 1 cont. Gent., c. 54; et Ægid., in 1, d. 36, q. 5, ad 2; et ibi Richard., art. 2, quæst. 2. De humano autem exemplari citati auctores non tam expresse loquuntur; nonnulli autem recentiores aiunt semper esse rem cognitam distinctam ab exemplato, quæ vel est res aliqua particularis, sensibus objecta, aut mente concepta, vel est aliquid confuse conceptum, a quo etiam distinguitur particulare artificium, quod in individuo fit ad imitationem ejus quod confuse conceptum erat,

Fundamenta dictæ sententiæ.

8. Fundamenta hujus posterioris sententiæ omitto, quia quatenus probant exemplar non posse esse eandem rem quæ per exemplar fit, neque creaturas cognitæ, respectu intellectus divini, nos illis utemur; quatenus vero probant in communi ideam esse conceptum objective, eadem sunt cum fundamentis prioris sententiæ. Potest ergo illa opinio suaderi, primo ex quadam proportionem inter exemplar et finem; utrumque enim requirit esse cognitum, ut suum munus exercere possit; nam, sicut finis non movet nisi cognitus, ita exemplar non dirigit, nisi mente perceptum. Deinde sicut in fine non movet esse formale cognitionis, sed bonum ipsum objective cognitum, ita in exemplari non dirigit actionem agentis esse formale cognitionis, sed forma ipsa cognitioni objecta; nam illa est quæ per cognitionem proponitur imitanda in ipsa actione; ergo, sicut finis non est subjective in intellectu, sed objective, ita et exemplar est objective in intellectu et non formaliter. Secundo, ex communi modo loquendi de exemplari; nam exemplar dicitur, quod imitatur artifex, vel ad cuius imitationem producit effectum; dicitur etiam forma, non a qua, sed ad quam intiendo artifex operatur; sed hæc conveniunt rei, ut menti objectæ; ad illam enim artifex intuetur, non ad suum formalem conceptum, nec enim necessaria est hæc reflexio. Tertio, quia Theologi omnes dicunt esse in Deo plures ideas ex sententia Augustini, lib. 83 Quæst., q. 46; sed non possunt dici plures, nisi quia in esse cognito sunt plures creaturæ ipsæ in esse objective; ergo in universum exemplar est conceptus objective et non formalis. Quarto, si Beati videntes in Deo creaturas acciperent virtutem efficiendi in re ipsa tales creaturas, haberent proprie exemplaria seu ideas creaturarum, et non per conceptum formalem seu verbum quod ipsi forment, quia revera non formant tale verbum, ut multorum est opinio; ergo ipsæ creaturæ, quas in Verbo increato inspicunt, haberent tunc rationem ideæ; ergo pertinet per se ac formaliter ad rationem exemplaris, quod sit objective in mente. Alia argumenta proponunt Durand. et Gabriel, quæ omitto, quia omnia supponunt exemplar habere rationem objecti cogniti, et ex hac suppositione inferunt non posse esse rem aliam, nisi ipsamet quæ per actionem fit, quatenus in esse cognito

supponitur in mente artificis; quam conclusionem ego facile concedam, ut in sequentibus dicam; nunc vero de eo, quod supponunt, inquirimus an verum sit, scilicet, exemplar habere rationem objecti cogniti.

Secunda sententia, exemplar esse subjective in mente.

9. Secunda sententia est ideam esse in intellectu subjective ac formaliter, atque adeo esse formalem conceptum, quem artifex format de re quam facere instituit. Hanc opinionem tenet Alexand. Alens., 1 part., quæst. 23, memb. 4, art. 1, ubi aperte dicit, ideam esse sapientiam et exemplar Dei, et quod secundum exemplar dicitur Deus sapiens. Quanquam ibi constituit nescio quam differentiam inter exemplar et ideam, quæ mihi non probatur. Eandem sententiam tenet Bonavent., in 1, dist. 35, art. 1, q. 1, ubi hac ratione dicit, Deum cognoscere per ideas, et habere in se rationes et similitudines rerum quas cognoscit. Idem sentit Capreolus, in 1, d. 36, q. 1, art. 1, ad 1 Durandi cont. 3 concl., quatenus dicit, ad ideam sufficere quod sit talis secundum representationem, qualis est res cujus est idea; et inferius, quod si creatura non contineretur in divina essentia, nisi objective, et nullo modo formaliter aut virtualiter, hoc non sufficeret ut haberet rationem ideæ. Eademque videtur esse sententia D. Thomæ, 1 p., q. 15, nam art. 1, ait ideam esse formam, id est, similitudinem rei faciendæ, quam in se habet artifex secundum esse intelligibile. Et solut. ad 2, ait, Deum per essentiam suam habere ideas, quia per essentiam suam cognoscit res a se operabiles; non cognoscit autem Deus creaturas per eas in esse cognito, sed per conceptum formalem earum. Et solut. ad 3, ait, in tantum divinam essentiam esse ideam, in quantum ipsa est similitudo rerum omnium; quod non potest intelligi de similitudine naturali, sed de similitudine seu representatione intentionali, quæ habetur per formalem conceptum. Et de eadem intelligendus est in art. 2, dum ait, in divina essentia esse ideam, quatenus est participabilis secundum aliquem modum similitudinis a creaturis; et solut. ad 1, ait, ideam esse essentiam, in quantum est similitudo vel ratio; ubi posterior illa vox, scilicet *ratio*, declarat priorem, scilicet *similitudinem*; nam ratio proprie non dicitur, nisi de conceptu formali expresse representante intellectui rem in eo ideatam.

Et solut. ad 2, ait, Deum intelligere plures rationes rerum, quatenus intelligit se intelligere res plures extra se, et hoc modo esse in Deo plures ideas; et idem proportionaliter dicit ibidem de exemplari cujuscunque artificis. Et hæc sententia mihi magis probatur. Ut autem distinctius proponatur et probetur, nonnullæ assertiones proponendæ sunt.

Prior assertio contra priorem sententiam.

10. Dico primo: exemplar non est res objective cognita, seu objective tantum existens in mente artificis. Probatur, quia vel est res eadem quam artifex facit, seu facturus est, aut facere potest, vel est alia objective cognita, et a formali conceptu distincta, ad cujus imitationem alteram facit; neutrum horum dici potest; ergo. Antecedens quoad utramque partem ostenditur primo in exemplaribus divinis, deinde in creatis.

Probatur assertio in divinis exemplaribus.

11. Prior pars probatur, quia idea divina, juxta sententiam magis consentaneam sanctis Patribus, magisque Theologis probatam, non est aliquid creatum vel creabile, sed ipsamet divina essentia increata. Quod sumitur ex Dionys., cap. 5 de Div. nom., dicente, *exemplaria esse rationes substantificas existentium, et singulariter præexistentes, quas Theologia prædestinationes vocat, et bonas voluntates.* Quibus verbis significat ideas non esse res aliquas extra Deum, nec creaturas objective existentes in mente Dei, sed rationes earum substantificas, id est, substantiales, vel substantiarum factivas singulariter, id est, unice et simplicissime existentes in Deo, ut in sequentibus manifeste exponit.

12. Similiter August., 11 de Civit., c. 29, ait, *in Verbo Dei esse causas rationesque rerum secundum quas factæ sunt, incommunicabiliter permanentes*, quod dici non potuit, nisi propter ideas increatas; et tractat. 1 in Joann., ita exponit verba illa: *Quod factum est in ipso vita erat, quia quod factum est, in Deo habet rationem, quæ vita est.* Idque declarat exemplo artificis, qui in arte sua habet arcam: *Quæ in arte (inquit) vita est, quia vivit anima artificis*; vitam appellat in artifice, quia est opus vitæ; in Deo autem, quia est ipse conceptus Dei, qui est vita per essentiam. Eodem modo hoc exponit lib. 65 Quæstion., q. 26; et lib. 5 Genes. ad lit., cap. 13, similiter ideas vocat *divinas, incommutabiles*

æternasque rationes, et statim cap. 14, ratione illarum intelligit scriptum esse, *omnia quæ facta sunt in Deo vivere*, scilicet in Dei cognitione. Idem significat 12 de Civit., cap. 23 et 26; et in lib. 83 Quæst., q. 46, ut supra retuli, dicit, *ideas esse principales formas, vel rationes rerum stables atque incommutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ, ac semper eodem modo sese habentes, quæ in divina intelligentia continentur.* Et infra ait, *has ideas non posse videri, nisi visione beata*; et inferias ait, *eas vere esse, earumque participatione fieri, ut sit quidquid est.* Est ergo aperta sententia Augustini, ideas non esse creaturas, sed rationes increatas in ipsa mente Dei vere et realiter existentes.

13. Quod etiam non obscure sensit Ambros., 2 Hexam., c. 1 et 2, ubi improbat Platonis et philosophorum sententiam, ponentium exemplaria distincta a Deo, ad quæ intendens Deus res creavit; sentit ergo creaturam, ut est aliquid a Deo distinctum, non posse esse exemplar quo Deus operatur; ergo sive creatura sumatur existens actu, sive potentia seu secundum esse essentia, non potest esse exemplar divinum; nam utroque modo est extra Deum. At eodem modo alii Patres, Justin. martyr, oratione Paronet. ad Gentes, sub finem, et Eusebius Cæsariens., lib. 11 de Preparat. Evangel., c. 11, et Gregor. Nazianzen., orat. 33, quæ est prima de Theologia, in fine, et in eundem locum Helias Cretens. damnant sententiam Platonis quantum ad eam partem, qua asseruisse fertur Deum intuentem ad exemplaria, extra se res condidisse; idem enim necesse est dicant, qui docent creaturas, ut objectas divino intellectui, esse ideas ejus, nam revera creaturæ, etiam sic sumptæ, sunt aliquid extra Deum, parumque refert quod secundum existentiam actualem, vel secundum essentiam ponantur habere rationem ideæ. Ratione etiam probatur hæc pars, quia exemplar est vera causa effectiois rei; sed creatura possibilis ut objecta menti Dei non est vera causa suiipsius ut factæ; ergo. Major infra prohibetur; minor constat, quia alias non posset Deus creaturam causare, nisi cum illo concausante ipsa creatura vere ac proprie, quod est absurdissimum. Alias probationes generales proferemus statim.

14. Ulterius probatur altera pars, scilicet, neque aliam rem objective cognitam, et distinctam a formali conceptu, posse inveniri in intellectu Dei, quæ habeat rationem exem-

plaris. Et primum quidem hoc confirmant testimonia Patrum, præsertim Augustini; nam ideas collocat in ipsamet arte, quatenus per eam formatur ratio, vel conceptus rei efficiendæ; in quo conceptu dicitur contineri effectus, quia illum representat, et ita ex illius sententia idea in Deo non est, nisi essentia intellectualiter representans rem faciendam. Secundo argumentor ratione, quia in Deo non est objectum cognitum ratione distinctum a cognitione, nisi vel primarium, quod est essentia divina, vel secundarium, quod sunt creaturæ; de hoc autem posteriori, jam ostensum est non habere rationem ideæ; de priori ergo probatur, quia in essentia divina, ut sic condistincta a cognitione, non continetur creatura ut in causa exemplari, sed ut in causa efficiente, quæ solum eminenti virtute continet creaturas, non formaliter ullo modo; ergo secundum eam rationem non potest habere rationem exemplaris. Probatur minor simul cum consequentia, quia de ratione exemplaris est ut sit forma extrinseca, atque adeo ut formaliter contineat rem exemplatam, vel per convenientiam formalem et similitudinem, vel per representationem intentionalem seu intellectualem.

15. Et confirmatur ac declaratur in hunc modum, nam, essentia divina, si consideretur prius ratione quam sit cognoscens, vel cognita a se, non potest intelligi ut exemplar creaturarum secundum proprias rationes earum, quia licet eminenti virtute contineat illas, non tamen formaliter ullo modo eas continet aut refert; sicut lux solis, licet eminenter contineat calorem, non potest dici idea caloris, quia secundum se nec formaliter, neque representative exprimit calorem. Rursus ergo divina essentia, ut cognita, non potest habere rationem exemplaris. Probatur consequentia, tum quia esse cognitum (ut ita dicam) non constituit exemplar in esse exemplaris, sed supponit illud, et ad summum esse potest conditio necessaria ut causet; si ergo essentia divina secundum se non habet rationem exemplaris, ex eo præcise quod cognita sit, non habebit illam. Tum maxime, quia vel consideratur essentia præcise et secundum se cognita; et ut sic non potest esse exemplar, quia ut sic, est omnino dissimilis creaturis; vel consideratur ut in illa cognita cognoscuntur tanquam in causa creaturæ, et hoc modo objectum talis cognitionis jam non est solum primarium, sed etiam secundarium; si ergo objectum sic cognitum est idea,

creaturæ ipsæ sunt ideæ, vel saltem complent rationem ideæ; quod æque improbaturnonibus factis in priori membro.

16. *Objectioni fit satis.* — Dicitur fortasse, neque essentiam absolute cognitam, neque creaturas cognitatas, sed essentiam cognitam ut participabilem a creaturis, esse ideam. Sed contra, quia cognoscere essentiam ut participabilem a creatura nihil aliud est quam cognoscere, ex vi talis essentiae posse creaturam talem gradum entis participare. Sed hoc non est aliud quam cognoscere ipsam creaturam, quatenus ex vi eminentis virtutis Dei potest ab illa prodire; ergo talis cognitio revera est cognitio creaturæ in Deo; ergo si objectum illius cognitionis est idea, creatura erit idea. Et confirmo, quia in Deo tantum sunt cognita, aut ea, quæ sunt eminenter in ipso, aut quæ sunt formaliter; ergo si essentia ut objective cognita est idea, vel est secundum ea quæ formaliter in ipsa continentur, et hoc non, alias absolute et præcise cognita absque creaturis esset idea, quod constat esse impossibile, quia ut sic omnino est dissimilis creaturis, et eas secundum propria earum non repræsentat; vel est idea secundum ea quæ habet eminenter, et secundum quod talia cognoscuntur in ipsa, et sic potius ipsæ creaturæ cognitæ ut eminenter contentæ essent idea. Vel idea dicitur ipsa essentia secundum mediam quamdam rationem, scilicet, secundum id, quod formaliter est, non absolute, sed ut dicitur habitudinem quamdam ad res quas continet eminenter, ratione cujus potest esse primum objectum, in quo creaturæ secundario cognoscantur; et hoc etiam non recte dicitur, tum quia illa habitudo potius est ex parte creaturarum, quatenus a Deo possunt pendere, et sunt quædam participationes ejus; tum maxime quia essentia Dei non est objectum primum, in quo cognoscantur creaturæ, ut in aliqua imagine repræsentante, sed ut in causa effectiva eminenter illas continente, et ideo ut sic non potest habere rationem exemplaris; ergo exemplar in mente divina non est res objective cognita ut sic, et ut præcisa secundum rationem ab ipsa cognitione. Quod si quis tandem dicat cum Durando, essentiam divinam habere rationem exemplaris saltem imperfecti, quatenus saltem analogice est imitabilis a creaturis, illud sane improprissime dictum est, tum quia exemplar dicit propriam aliquam rationem effectus; illa autem est communissima

ratio; tum etiam, quia essentia sub illa ratione non habet proprium concursum causæ exemplaris. Hic enim non convenit rei quatenus est, sed quatenus cognoscens est, ut sequente sectione ostendam. Denique quia illa esset imperfectissima ratio exemplaris.

Probatur assertio in exemplaribus creatis.

17. Ex his facile potest utrumque membrum probari in exemplaribus artefactorum, quæ sunt in intellectibus creatis. Primo quidem, quia, licet hæc exemplaria creata nobis notiora sint, tamen in se sunt imitationes quædam divinorum exemplarium; unde eandem proportionem servant. Quapropter mihi semper displicuit eorum sententia, qui in hoc negotio aliter sentiendum putant de divinis quam de creatis exemplaribus, ut illa dicant esse posita in formali conceptu, hæc in objectivo, vel e converso; id enim nulla ratione fulcitur, nam, licet in perfectione longe inter se distent hæc exemplaria, tamen in modo existentiae, repræsentationis et causalitatis servant proportionem, ut ratio facta probat, quia unum est participatio et imitatio alterius, sicut etiam in genere efficientis, aut finis, causa secunda imitatur primam, quantum potest. Et ideo longe melius D. Thom. parem rationem quoad hoc esse censuit de divinis et creatis exemplaribus, ut patet ex citatis locis, præsertim 1 p., quæst. 15, art. 2, ad 2, et idem supponunt Scotus, et alii, ac merito.

18. Secundo, idem probatur fere eodem discursu, nam si exemplar artificiosum est aliquid cognitum ab artifice, vel hoc est illud ipsum artificiatum, quod efficiendum est, ut objective præexistens in cognitione, vel est aliquid aliud imitandum in effectione alterius. Hoc posterius dici non potest, quia sæpissime nullum aliud objectum intervenit, quod artifex intueatur. In humano enim artifice cessat illa ratio, quæ est in Deo, qui nihil potest extra se cognoscere, nisi ut secundarium objectum cognitum in sua essentia ut in primario; et ideo in divina cognitione semper interveniunt quasi duo objecta, de quibus oportuit sigillatim dicere. At vero artifex creatus directe et immediate concipit artificium, et media illa cognitione illud operatur; ergo non est ibi alia tertia res, quæ possit habere rationem exemplaris. Responderi potest artificem creatum non concipere illud ipsum artificiatum in particulari et in individuo, quod facturum est, sed solum in confuso

artificiatum talis rationis vel figuræ; et ideo semper habere idolum objective conceptum distinctum ab artificiato, quod facit postea ad imitationem illius idoli. Sed imprimis, ut statim dicam, ille modus præconciipiendi non est per se in artifice ut sic, sed in artifice imperfecto, aut imperfecte cognoscente. Deinde ille conceptus confusus non est in re distinctus ab effectu, sed tantum ratione, ut commune a particulari, et si effectus consideretur, ut per se cadit sub intentionem talis artificis, non includit nisi illam rationem confusam; exemplar autem solum respicit id quod per se cadit sub intentionem agentis; ergo quatenus ibi potest intervenire causalitas exemplaris, non distinguitur objectum præconceptum ab effectu per se facto ex intentione agentis.

19. Dicere aliquis potest, aliquando saltem intervenire externum exemplar, quod intuendo ad ejus similitudinem artifex operatur; et tunc saltem dici posse exemplar esse rem objective cognitam, et in intellectu tantum objective existentem. Respondeo, nos loqui solum de exemplari interno, ut in principio diximus; quia illud solum censemus esse propriam et per se causam exemplarem respectu actionis operantis. Nam illud aliud externum exemplar, vel solum est remotum, quatenus est causa cognitionis operantis, vel interdum etiam non est causa, sed tantum terminus extrinsecus actionis operantis; quomodo aliquando potest reperiri etiam respectu Dei, ut videbimus, et declarabimus sectione sequenti.

20. Nec etiam dici potest ipsummet artificiatum, ut præcognitum ab artifice creato, esse exemplar suiipsius ut faciendi. Quia si creaturæ præcognitæ a Deo, non sunt ideæ, cur erit res artificiatata, ut præcognita ab artifice? Respondent aliqui esse discrimen, quia Deus non accipit cognitionem a rebus, sicut humanus artifex. Sed hoc non video quid referat ad rem præsentem, nam si in cognitione quæ sumitur ex rebus ipsis, posset res cognita esse exemplar sui, multo magis in cognitione, quæ non sumitur ex rebus, sed quam Deus ex seipso habet, possent res cognitæ esse exemplaria, quia ante talem cognitionem nullo modo supponuntur esse secundum suum formale esse; per cognitionem vero exprimentur, et quasi formantur (quod fortasse appellavit Scotus fieri in esse cognito). Ergo, e converso, si in Deo, qui præconciipit res non sumendo scientiam a rebus, nihilo-

minus res cognitæ non habent rationem exemplarem, neque in humano artifice habere poterunt. Eo vel maxime quod possumus constituere artificem non sumentem scientiam a rebus, sed habentem illam per se infusam. Alii conantur rationem reddere, ex eo quod scientia Dei est distinctissima, conceptio vero humani artificis est confusa. Sed hoc nec est per se, nec satisfacit, ut dictum est, et declarabitur amplius in sequenti ratione.

21. Secundo ergo argumentor, quia humanus artifex nunquam præconciipit rem a se faciendam, omnino et in individuo eandem quam postea facit, quia nunquam potest certo scire quæ et qualis sit in individuo futura res per artem a se elaboranda, nam terminatio effectus in individuo pendet ex variis circumstantiis, vel ex superiori agente, ut in præcedentibus tactum est. Quæ ratio bene probat, regulariter et humano modo loquendo, non cadere sub exemplar humanum idem artificium in individuo, quod postea fit; neque id mirum est, quia etiam determinatio actionis ad talem effectum in individuo non cadit per se sub intentione humana; exemplar autem solum est respectu illius rei, ad quam dirigi potest humana intentio. Tamen illa ratio non probat, quod saltem secundum communem rationem talis artificiatum, secundum quam cadit sub intentionem agentis, idem ut præcognitum non sit exemplar suiipsius ut per artem facti. Item non probat illa ratio, quin absolute etiam idem numero possit esse exemplar suiipsius, vel in mente Angeli, vel etiam hominis, si divinitus confortetur ad præconciipiendum effectum, ut in individuo perficiendus est.

22. Probatur ergo aliter, quia exemplar est causa vera et realis rei quæ per illud fit; ergo non potest esse ipsamet res quæ postea fit, ut antea erat præconcepta. Antecedens infra probabitur; consequentia patet, quia idem non potest esse vera ac propria causa suiipsius. Nec vero satis est quod res præconcepta et res producta distinguatur ut res in potentia vel in actu existens; nam hujusmodi res in actu et potentia eadem est, et eandem existentiam ut actu exercitam, vel ut possibilem includit; et ideo non potest res ut in potentia esse causa suiipsius ut in actu. Et hæc ratio generaliter procedit etiam de ideis divinis.

23. Sed responderi adhuc potest, in iis causis quæ solum influunt secundum esse